

درس نامه اخلاق اسلامی

سیری در آیات، روایات و

سیره اخلاقی معصومان علیهم السلام

www.ketab.ir

مصطفی آذرخشی

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

انتشارات نبأ

سروشنامه	آذرخش، مصطفی، ۱۳۶۲-
عنوان و نام پدیدآور	درس نامه اخلاق اسلامی: سیری در آیات، روایات و سیره اخلاقی معصومان علیهم السلام / مصطفی آذرخش.
مشخصات نشر	تهران: موسسه فرهنگی نبأ، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۲۶۴ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	۷-۱۳۹-۲۶۴-۶۰۰-۹۷۸: ۵۰۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیا
بازداشت	کتابنامه: ص: ۲۶۱-۲۶۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	سیری در آیات، روایات و سیره اخلاقی معصومان علیهم السلام .
موضوع	اخلاق اسلامی
موضوع	Islamic ethics
رده بندی کنگره	BP۲۴۷/۸
رده بندی دیویی	۲۹۷/۶۱
شماره کتابشناسی ملی	۸۲۹۶۹۱۵

انتشارات نبأ

درس نامه اخلاقی اسلامی

سیری در آیات، روایات و
سیره اخلاقی معصومان علیهم السلام

حروفچینی: انتشارات نبأ / صفحه آرائی: نادر برقی

چاپ و صحافی: پنج رنگ | چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه | قیمت: ۵۰۰/۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات نبأ | تهران، خیابان شریعتی، بالاتراز خیابان بهار شیراز،

کوچه مقدم، نبش خیابان ادیبی، شماره ۲۶

صندوق پستی: ۱۵۶۵۵/۳۷۷

تلفن: ۷۷۵۰۶۶۰۲ | فاکس: ۷۷۵۰۴۶۸۳

9

786002

641397

فهرست مطالب

مقدمه ۱۱

بخش اول: تعاریف، پیشینه و مبادی / ۱۵

- ۱-۱- تعریف اخلاق ۱۷
- ۲-۱- تعریف اخلاق اسلامی ۱۸
- ۳-۱- نگاهی به آثار تألیفی در زمینه‌ی اخلاق اسلامی ۱۹
- ۴-۱- مبادی علم اخلاق ۲۱
- ۱-۴-۱- مختار بودن انسان ۲۲
- ۲-۴-۱- تغییرپذیری صفات اخلاقی در انسان ۲۳
- ۳-۴-۱- گرایش انسان به سرچشمه‌ی کمالات مطلق و آشنایی فطری با نیکی‌ها و زشتی‌ها ۲۵
- ۵-۱- نقش دین در تعلیم و تربیت اخلاقی ۳۱
- ۱-۵-۱- بیداری عقلها ۳۱
- ۲-۵-۱- وابستگی برخی از احکام اخلاقی به مصالح و مفاصل ۳۴
- ۳-۵-۱- انگیزه دینی، تنها ضامن اجرای اخلاق ۳۶
- ۶-۱- جایگاه علم اخلاق در آموزه‌های اسلامی ۳۸

بخش دوم: سه مبحث مبنایی در
ساحت علم اخلاق: علم، تربیت، نیت / ۴۱

- ۴۳ ۱-۲-۱ ارزش علم و علم آموزی
- ۴۴ ۲-۱-۱ جایگاه بلند علم و عالم
- ۴۶ ۲-۱-۲ رهنمودهایی در علم آموزی
- ۵۱ ۲-۲-۱ تربیت نفس
- ۵۳ ۲-۲-۱-۱ توصیه ها و راهکارهای قرآن و اهل بیت علیهم السلام در تربیت نفس
- ۵۳ ۲-۲-۱-۲ محاسبه نفس
- ۵۵ ۲-۲-۱-۲ استمداد از خدا
- ۵۶ ۲-۲-۱-۳ مداومت
- ۵۶ ۲-۲-۱-۴ مدارا با نفس
- ۵۸ ۲-۲-۱-۵ نشئه
- ۵۸ ۲-۲-۲ آفات تربیت نفس
- ۵۹ ۲-۲-۱-۲ ریاضتهای غیر شرعی
- ۶۱ ۲-۲-۲-۲ عادت زدگی
- ۶۳ ۲-۲-۳-۲ عجب
- ۶۴ ۲-۳-۱ نیت
- ۶۷ ۲-۳-۱-۱ اخلاص در نیت ها
- ۶۹ ۲-۳-۲ علامت اخلاص
- ۶۹ ۲-۳-۳ سنت، ملای صحت نیت
- ۷۰ ۲-۳-۴ اغتنام فرصتها

بخش سوم: اخلاق فردی / ۷۳

- ۷۵ ۳-۱-۱ رذایل اخلاق فردی
- ۷۵ ۳-۱-۱-۱ گناه

۷	
۷۹	۳-۱-۲- رياء و شمهه
۸۴	۳-۱-۳- عجب
۸۶	۳-۱-۴- حسد
۸۹	۳-۱-۵- حرص و طمع ورزی
۹۱	۳-۱-۶- بخل
۹۵	۳-۱-۷- گناهان زبان
۹۷	۳-۱-۸- نگاه آلوده
۱۰۲	۳-۲- فضایل اخلاق فردی
۱۰۲	۳-۲-۱- تقوا
۱۰۷	۳-۲-۲- توبه
۱۱۲	۳-۲-۳- توکل و اعتماد بر خدا
۱۱۷	۳-۲-۴- حبّ و بغض در راه خدا
۱۲۳	۳-۲-۵- حُسن ظنّ به خدا
۱۲۴	۳-۲-۶- حياء
۱۲۶	۳-۲-۷- خوف و رجاء
۱۳۰	۳-۲-۸- دعاء
۱۳۴	۳-۲-۹- ذکر و حضور قلب
۱۳۷	۳-۲-۱۰- رضا و قناعت
۱۳۹	۳-۲-۱۱- زهد
۱۴۷	۳-۲-۱۲- سخاء و کرم
۱۵۰	۳-۲-۱۳- سکوت و سخن به جا
۱۵۳	۳-۲-۱۴- شجاعت
۱۵۶	۳-۲-۱۵- شکر
۱۶۱	۳-۲-۱۶- صبر و حلم
۱۶۶	۳-۲-۱۷- نظم

مقدمه

نگاهی به تاریخ اندیشه و تفکرات انسان، گویای این حقیقت است که سنجش و بررسی کارها و شناخت رفتار خوب و بد و ملاک تشخیص آن، از دیرباز مورد توجه محققان و دانشمندان و دغدغه ذهنی بشر بوده است؛ اگر آثار فلاسفه و اندیشمندان را مد نظر قرار دهیم، می‌یابیم که در ادوار مختلف، نظریات گوناگونی درباره مسائل اخلاقی مطرح شده است؛ از مکتب افلاطون، ارسطو، رواقیان، کلیون، اپیکوریان و شکاکان گرفته تا مکاتب متأخری چون مکتب کانت، نیچه، مارکس^۱ و...، هریک خود را ناگزیر از پرداختن به تعریف اخلاق و ارزشهای اخلاقی دانسته‌اند و از همین رو به بحث و نظریه پردازی درباره آن مبادرت ورزیده‌اند. این گستردگی و شمول که به جرأت می‌توان گفت، تمام نظامات فکری را دربرگرفته است، به خوبی گواه اهمیت بسیار زیاد موضوع اخلاق است. گذشته از مکاتب بشری، یکی از مهمترین ابعاد مکاتب الهی نیز بدون شک، بُعد اخلاقی آنهاست که در تمام ادیان آسمانی قابل ملاحظه است. از این جهت است که هزاران کتاب و مقاله، در زمینه اخلاق توسط دانشمندان ملل مختلف تألیف شده است. تمام این تلاشها،

۱. برای اطلاع از نظرات هریک از این مکاتب، ن. ک: مطهری، کلیات علوم اسلامی،

علی‌رغم اختلافات فراوانی که با هم دارند، در یک امر مشترکند و آن احساس نیاز به شناخت و معرفی مؤلفه‌های اخلاقی است.

نوشتار حاضر نیز در راستای همین احساس نیاز، که همراه همیشگی آدمیان بوده است، به رشته تحریر درآمده است؛ با این توضیح که بررسی‌های صورت گرفته در آن، به تعالیم دین مقدس اسلام اختصاص دارد؛ از همین رو به «درس‌نامه اخلاق اسلامی» نامبردار شده است. این مجموعه، تلاشی است در جهت جستجو و شناسایی موضوعات اخلاقی در تعالیم قرآن و عترت؛ از آن رو که منابع اصلی دین مبین اسلام را این دو ثقل گرانبها تشکیل می‌دهند. در این جستار، ضمن تحلیل معنای لغوی و اصطلاحی هریک از موضوعات اخلاقی، شواهد قرآنی و روایی آنها بیان و با بهره‌گیری از تفاسیر و شروحی که در زمینه روایات موجود است، شواهد ماثور معنایی شده است. در مقایسه با سایر کتب اخلاقی، با توجه به صرف زمان بسیار برای مطالعه و فیش برداری از منابع، می‌توان گفت که بسیاری از شواهد قرآنی و حدیثی این نوشتار، در آثار مشابه آن ذکر نشده است؛ زیرا در تألیف این مجموعه، مستقیماً به منابع اصلی و اولیه مراجعه شده است. از طرفی سعی شده است تا برای هر موضوع اخلاقی، نمونه‌هایی از سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام آورده شود، تا مکتوب حاضر به نحو مطلوبی از تأثیر «اخلاق عملی» معصومین علیهم السلام بهره‌مند گشته و مصادیقی را برای هر آموزه اخلاقی ارائه دهد.

تحقیق حاضر به دنبال بازخوانی و یافتن نکات اخلاقی موجود در متن قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام و تلاش برای ارائه تفسیر و فقه الحدیث مناسب برای آیات و روایات مزبور است؛ همچنین سعی شده تا این آموزه‌های اخلاقی، در تمام شوون زندگی انسان، اعم از فردی، خانوادگی و اجتماعی مطرح شود.